

Батько та син Бокаріуси:

До 150-річчя від дня народження

Миколи Сергійовича Бокаріуса, батька, і

120-річчя від дня народження Миколи Миколайовича Бокаріуса, сина

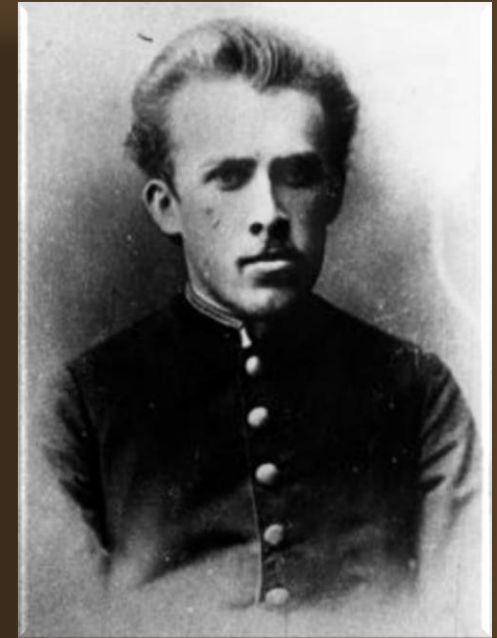
М.С. Бокаріус
(1869-1931)

**ЖИТТЯ,
ВІДДАНЕ
СУДОВІЙ
МЕДИЦИНІ**

М.М. Бокаріус
(1899-1966)

Найвідоміший представник вітчизняної медицини першої половини ХХ ст., визнаний засновник криміналістичного напрямку в судовій медицині, М.С. Бокаріус народився **31 березня 1869** р. в Одесі в родині надвірного радника С.Ф. Бокаріуса – викладача і вихователя Рішельєвської чоловічої гімназії, яку Микола Сергійович закінчив з медаллю. Після закінчення у **1895** р. медичного факультету Імператорського Харківського університету він залишився на посаді позаштатного ординатора факультетської хірургічної клініки, керованої видатним хірургом професором В.Ф. Грубе

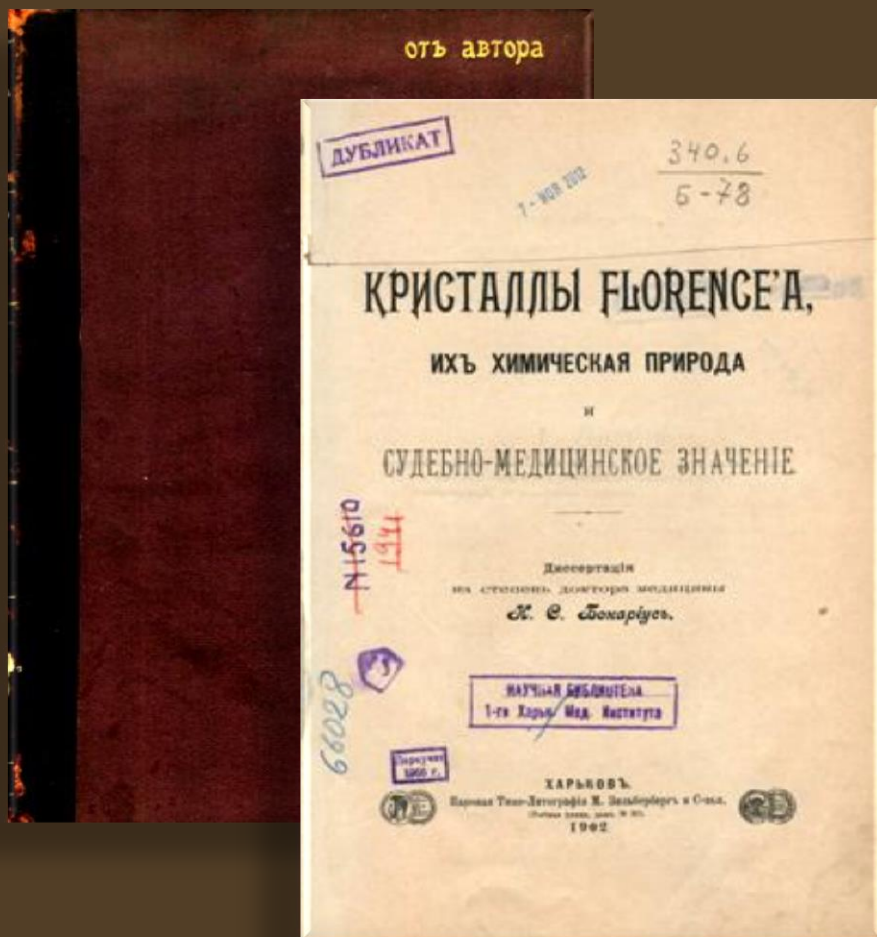
У **1897** р. М.С. Бокаріус обраний помічником прозектора на кафедру судової медицини.

Тут він пройшов шлях до Заслуженого професора нашої країни, корифея вітчизняної судової медицини і

криміналістики, заклав основи наукової школи судової медицини

У 1902 р. М.С. Бокаріус захистив у Москві дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора медицини на тему
«Кристаллы Florence'а, их химическая природа и судебно-медицинское значение»

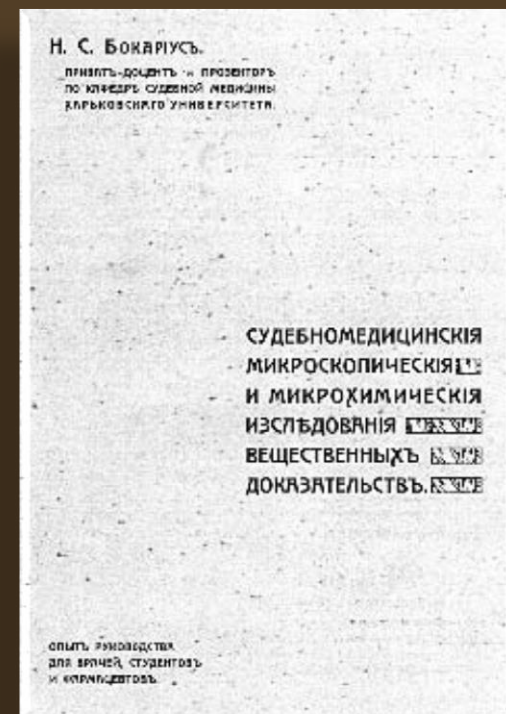

У 1903 р. Микола Сергійович Бокаріус стає приват-доцентом; а в 1910 р. – професором і завідувачем кафедри судової медицини Імператорського Харківського університету

Триває наукова діяльність М.С. Бокаріуса. У 1904 р. видано працю, присвячену дослідженням странгуляційної борозни. Запропонована ним методика визначення її зажиттєвості увійшла в підручники і посібники з судової медицини

У 1910 р. виходить у світ перша книга М.С. Бокаріуса – посібник для студентів «Судебно-медицинские и микроскопические исследования вещественных доказательств», яке надовго стало настільною книгою і для експертів

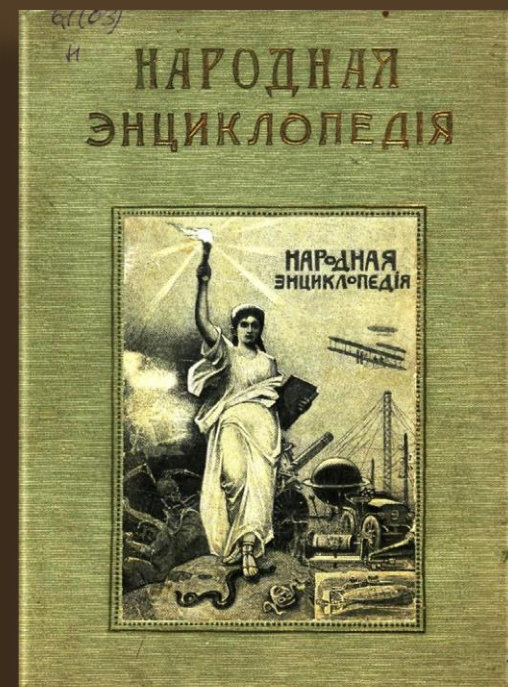

У 1910 р. М.С. Бокаріуса обирають завідувачем кафедри судової медицини в організованому Харківським медичним товариством Жіночому медичному інституті

У 1911 р. Микола Сергійович за власні кошти видає «Краткий курс судебной медицины», також «у викладі для студентів»

В цьому ж році М.С. Бокаріус першим в Росії проводить дактилоскопічну експертизу – те, без чого неможлива сучасна криміналістика

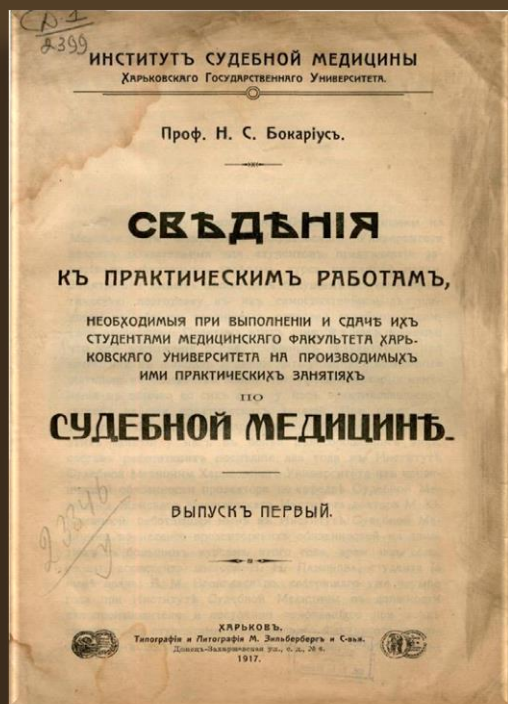
Бокариус Н. С. Краткий курс судебной медицины в конспективном изложении для студентов / Н. С. Бокариус. – Харьков, 1911. – 465 с.

Народная энциклопедия научных и прикладных знаний. Т. 5. Медицина / под ред. Н. С. Бокариус, Е. П. Браунштейн, К. Н. Георгиевский [и др.] – Москва, 1911. – 404 с.

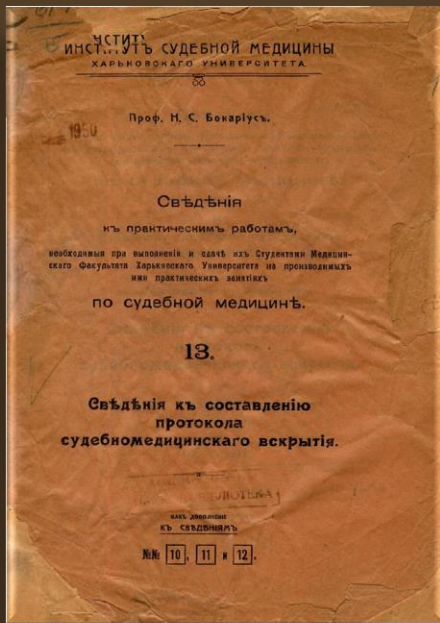
У 1915 р. М.С. Бокариус починає видання великого посібника для юристів, задумане їм як п'ятитомне. Побачив світ лише 1-й том, що висвітлює питання про шкіру, кров, кістки людини. Відомості, вміщені в цьому томі, зберегли свою цінність до наших днів

З 1916 р. Микола Сергійович видає ряд методичних вказівок до практичних занять з судової медицини, які він називав «Сведения ...».

Це брошури, кожна з окремої теми, в яких студент знаходив докладні вказівки з усіх видів практичних занять

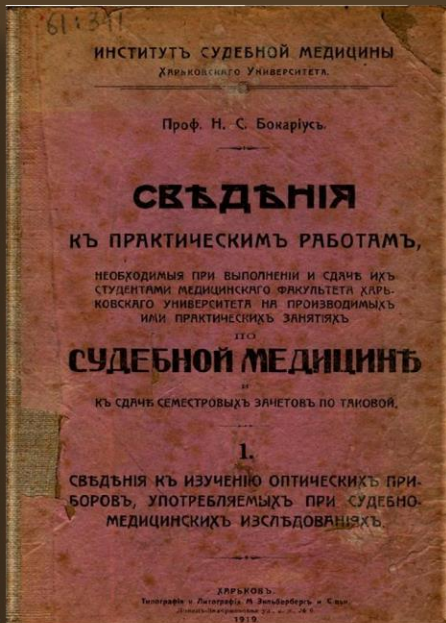

Бокариус Н. С.
Сведения к практическим работам, необходимыя при выполнении и сдаче их студентами медицинскаго факультета Харьковскаго университета на производимых ими практических занятиях по судебной медицине / Н. С. Бокариус. – Выпуск первый. – Харьков: Типография и Литография М. Зильберберг и С-вья, 1917. – XII с.

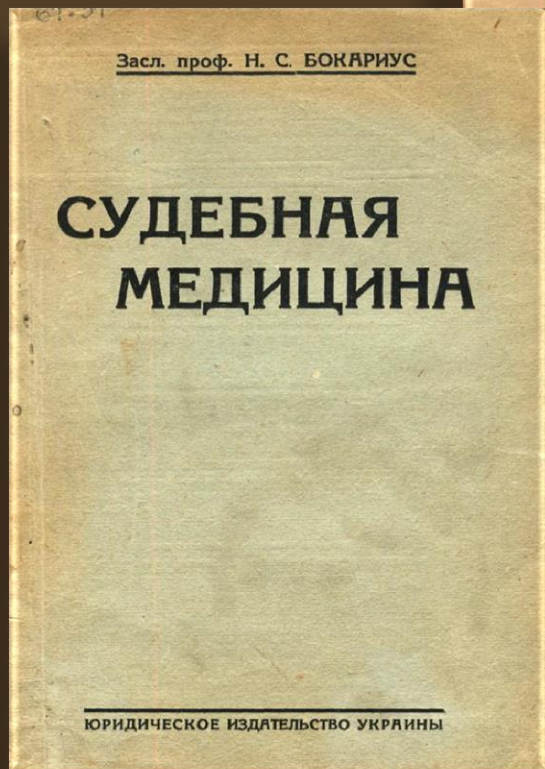
Бокариус Н. С.

Сведения к практическим работам, необходимые при выполнении и сдаче их студентами медицинского факультета Харьковского университета на производимых ими практических занятиях по судебной медицине. Судебно-медицинское исследование человека. Сведения к составлению протокола, как пособие при практических занятиях на трупе / Н. С. Бокариус. – Выпуск 13. – Харьков : Типография и Литография М. Зильберберг и С-вья, 1918. – 16 с.

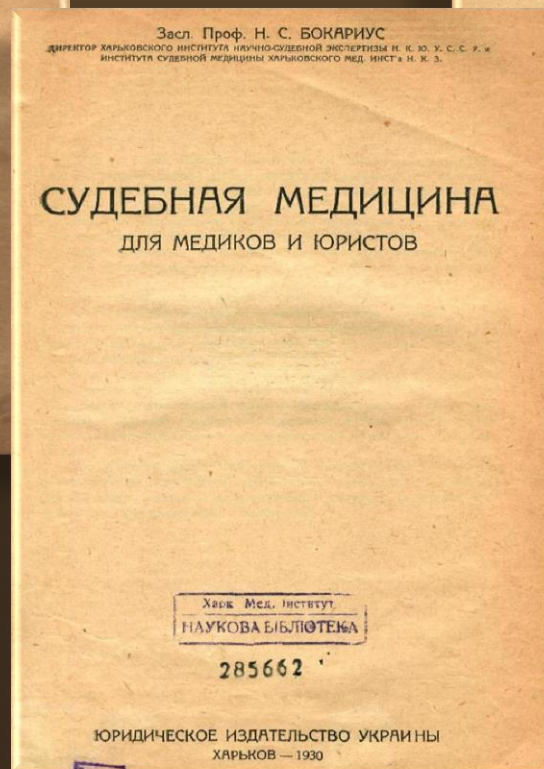

Бокариус Н. С.

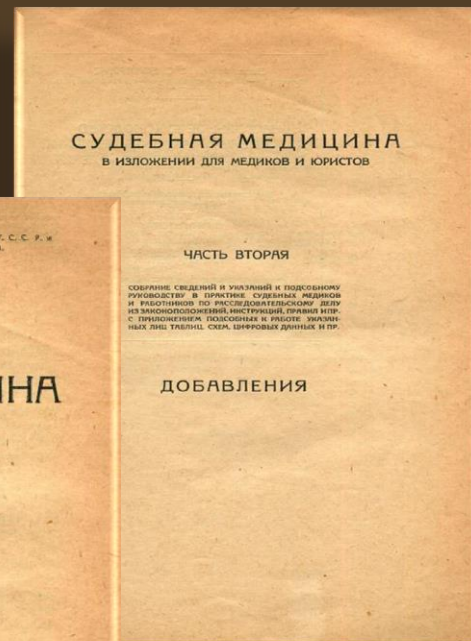
Сведения к практическим работам, необходимая при выполнении и сдаче их студентами медицинского факультета Харьковского университета на производимых ими практических занятиях по судебной медицине и к сдаче семестровых зачетов по таковой. I группа. Сведения к изучению оптических приборов, употребляемых при судебно-медицинских исследованиях. 1-я серия практических работ по исследованию вещественных доказательств / Н. С. Бокариус. – Издание второе. – Харьков : Типография и Литография М. Зильберберг и С-вья, 1919. – 80 с.

Бокариус Н. С. Судебная медицина
в изложении для медиков и юристов.
Ч. 1 / Н. С. Бокариус. — Харьков :
Юридическое изд-во Украины, 1930. —
690 с.

Бокариус Н. С. Судебная медицина
в изложении для медиков и юристов.
Ч. 2 : добавления / Н. С. Бокариус. —
Харьков : Юридическое изд-во Украины,
1930. — 176 с.

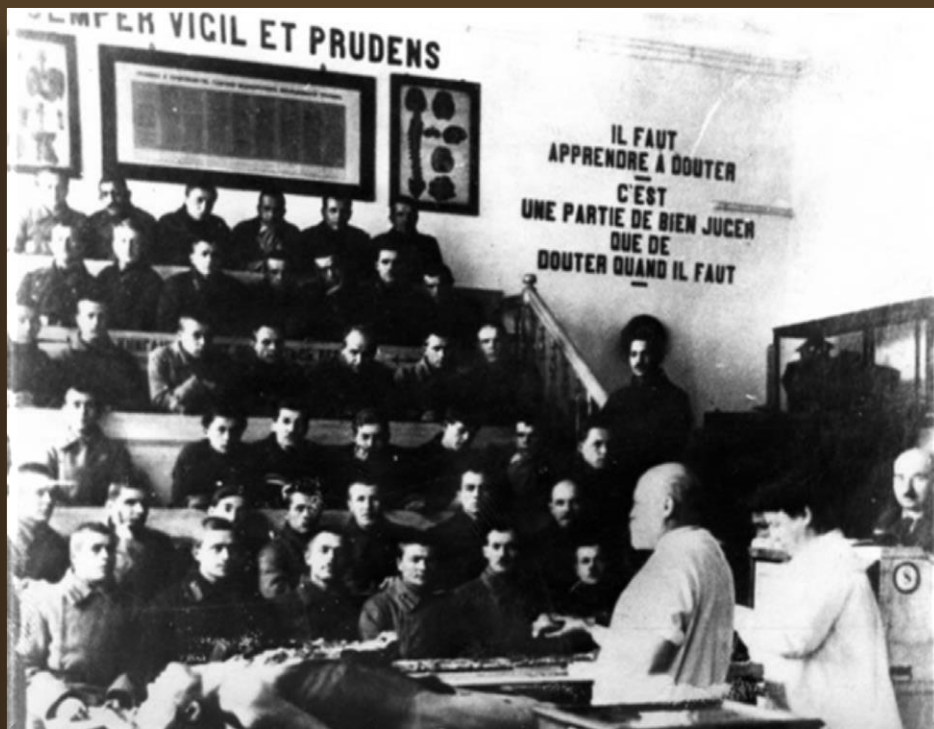
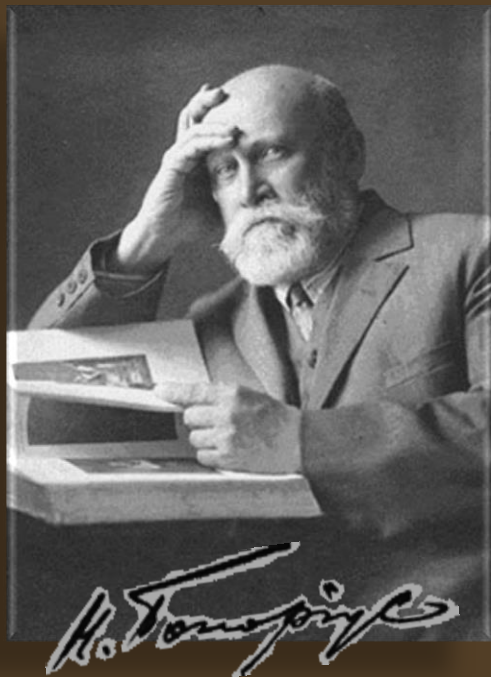
У період Першої світової війни М.С. Бокаріус організовує розвантаження санітарних поїздів у Харкові, керує сортуванням та подальшою відправкою поранених в інші міста
З **1915** по **1917** рр. при безпосередній участі М.С. Бокаріуса медичним факультетом Імператорського Харківського університету було випущено **500** санітарів, **200** сестер милосердя, **70** санітарів-дезінфекторів і **30** санітарів-інструкторів по боротьбі із отруйними газами

Після Жовтневих подій **1917** р. ще більш широко розгорнулася творча та організаторська діяльність М.С. Бокаріуса

У **1920** р. у складі Народного Комісаріату охорони здоров'я України створюється судово-медичний відділ, керівництво яким було доручено Миколі Сергійовичу

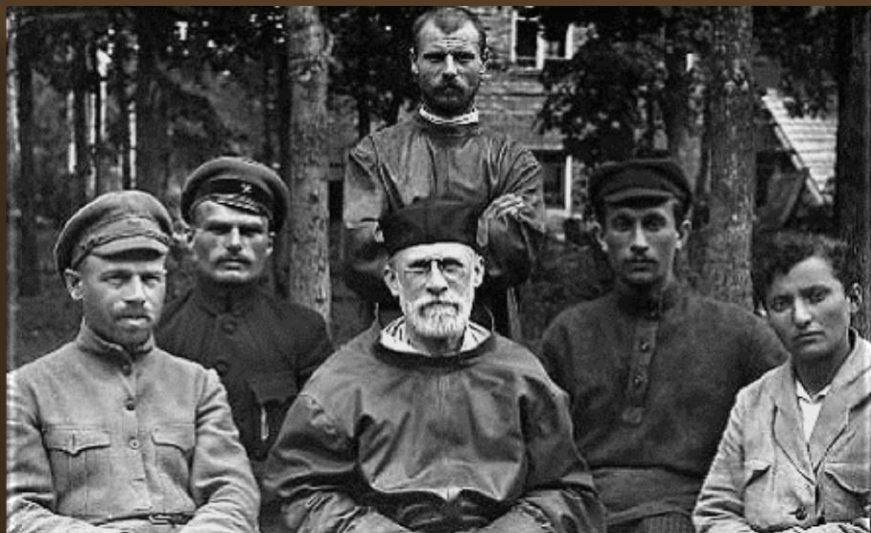
Починаючи з 1921 р. М.С. Бокаріус читає судову медицину на курсах Червоного права Харківського губвідділу юстиції, а потім на юридичних курсах Наркомюсту УРСР

У 1923 р. створено Головну судово-медичну інспектуру, яку очолив М.С. Бокаріус.

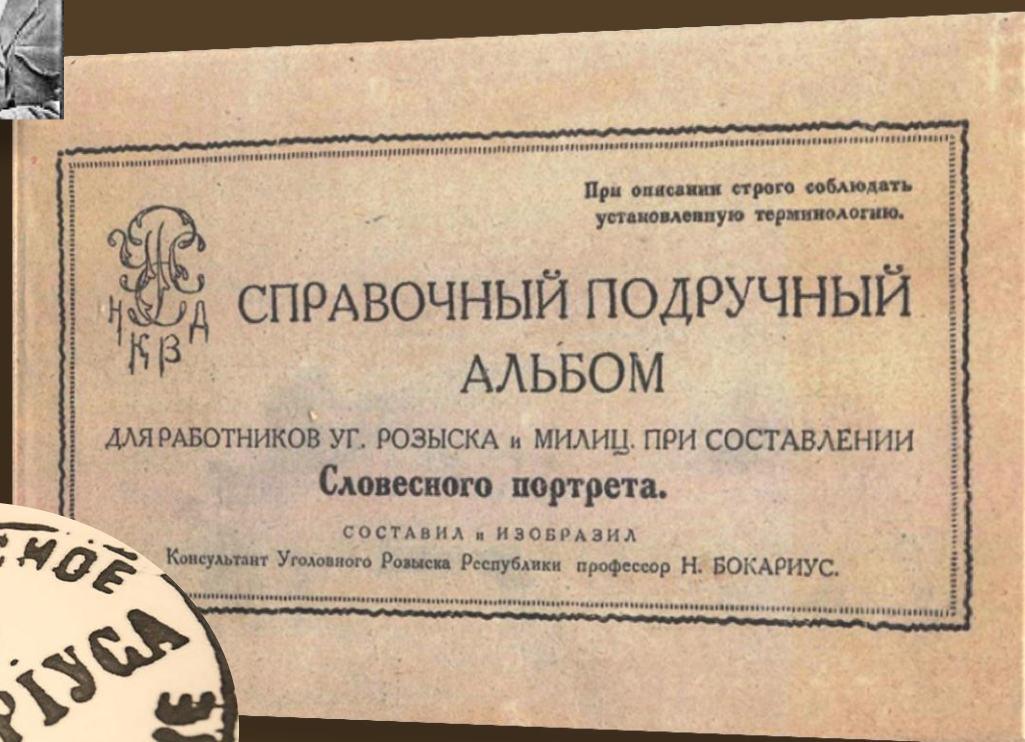
У листопаді цього ж року у Харкові почав працювати створений Миколою Сергійовичем Кабінет науково-судової експертизи, який у 1925 р. перетворений в однойменний Інститут

М.С. Бокариус почав проводити індивідуальне навчання лікарів судово-медичних експертиз. Одночасно Микола Сергійович бере участь в підготовці кадрів розслідування по лінії юстиції та міліції

У 1924-25 рр. М.С. Бокариус викладає судову медицину і криміналістичну техніку слухачам Всеукраїнської вищої школи командного складу при Головному Управлінні міліції УРСР

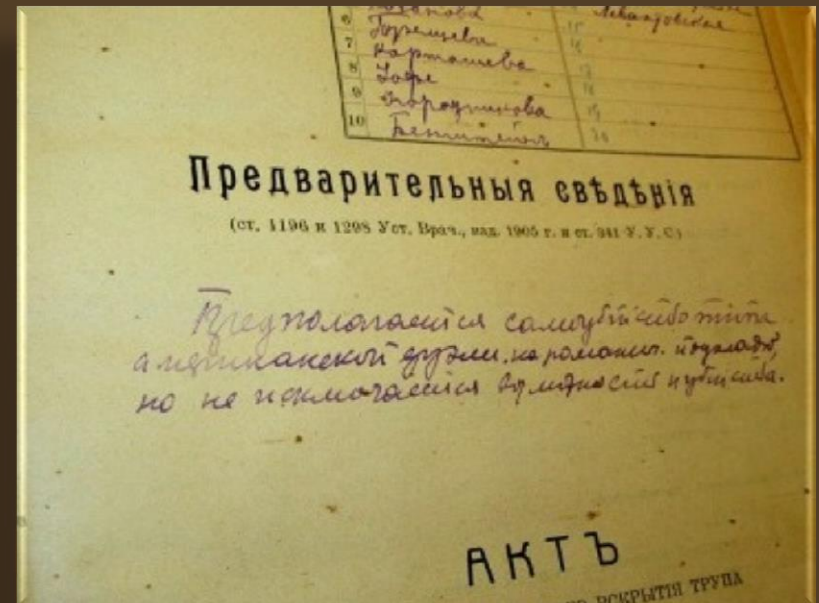

У 1925 р. з ініціативи М.С. Бокаріуса скликано I-й з'їзд судових медиків України. В цьому ж році йому, першому серед всіх професорів України, присвоєно почесне звання Заслуженого професора УРСР

За час своєї діяльності
М.С. Бокаріус провів до **5000** досліджень
різного роду речових доказів і понад
3000 аутопсій

В якості судового лікаря-практика М.С. Бокаріус здобув репутацію досвідченого експерта, до якого за допомогою звертались не лише місцевий суд, а й судові органи багатьох міст колишнього Радянського Союзу

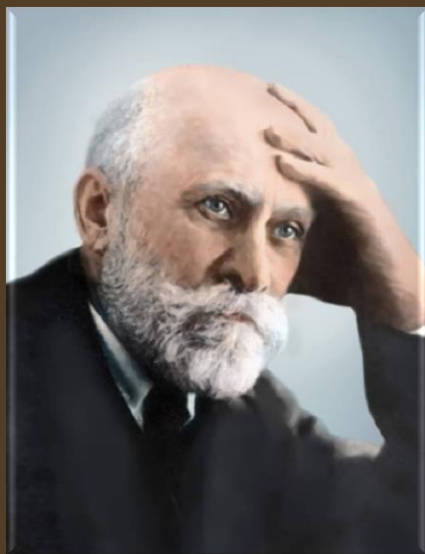

Про талант вченого-новатора говорять також організовані ним журнали «Архив криміналістики и судебной медицины» (1926-1927 рр.) і «Питання криміналістики та науково-судової експертизи» (1931 р.)

Статті до журналів надходили з багатьох країн світу. З авторами Микола Сергійович спілкувався їх рідною мовою, адже сам володів 17-ма

Сучасник М.С. Бокаріуса професор А.І. Грінштейн свідчить:

«Крім величезної ерудиції Миколи Сергійовича в різних областях людських знань – цього освіченого енциклопедиста, – я був вражений його лінгвістичними знаннями, знайомого з багатьма мовами світу : Романської, Німецької групи, включаючи Скандинавські, Балканські. Можна сказати, що Микола Сергійович служив для багатьох науковців Харкова ключем до розуміння мов, що рідко зустрічаються у світовій літературі, і вражав великою кількістю рефератів і робіт мало не на всіх мовах світу»

Працював М.С. Бокаріус до останніх днів свого життя. Помер **24** грудня **1931** р. після важкої хвороби

Некрологи з'явилися не тільки у вітчизняних журналах та газетах, а й у виданнях багатьох міст світу: Нью-Йорку, Турину, Варшави, Буенос-Айреса, Сан-Паулу, Брюсселю, листи з висловленням співчуття надійшли з Риги, Мадрида, Генуї, Нагасакі

Харківському інституту науково-судової експертизи, організатором і беззмінним директором якого був М.С. Бокаріус, присвоєно його ім'я

Тут у **2017** р. відкрито кабінет-музей Миколи Сергійовича Бокаріуса

Вул. Золочівська, 8А

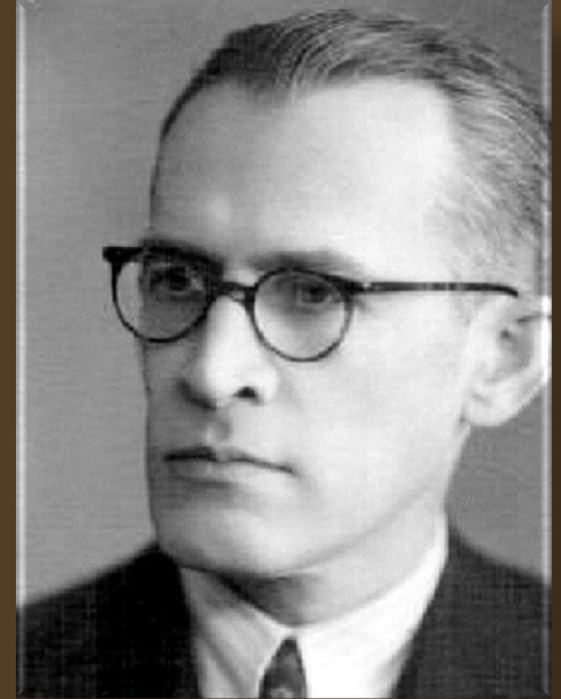

У 2016 р. на будинку по вул. Чернишевській, 46 встановлено меморіальну дошку на честь Миколи Сергійовича Бокаріуса, який мешкав за цією адресою у 1898–1919 рр.

Наступником М.С. Бокаріуса на кафедрі і в інституті став його молодший син Микола Миколайович. Волею долі з чотирьох дорослих дітей професора до **1931** р. живими залишилися лише він та донька Ксенія. Саме Микола продовжив справу батька

Народився Микола Миколайович Бокаріус **10** липня **1899** р. в Харкові. У **1917** р. з відзнакою закінчив Харківську гімназію і вступив на медичний факультет Імператорського Харківського університету

Як і батько, Микола Миколайович рано почав працювати. У **15** років, ще навчаючись у гімназії, служив діловодом в міському трупному покої. Ще студентом допомагав Миколі Сергійовичу в організації курсів в роки Першої світової війни. У **1919** р. вже перебував в якості помічника при практичних заняттях на кафедрі судової медицини в Жіночому медичному інституті

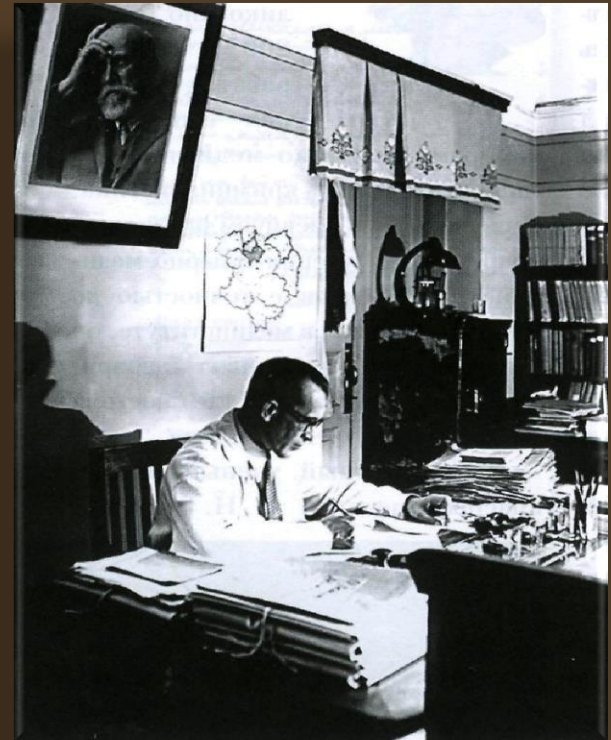

У 1922 р., ще не завершивши навчання, М.М. Бокаріус почав працювати інструктором на батьківській кафедрі в ХМІ. Після отримання диплому працював на посаді препаратора, а потім асистента. У 1924 р. Микола Миколайович завідував секцією ідентифікації, а потім секцією судово-біологічних досліджень в НДІ судових експертиз

У 1928 р. в Кваліфікаційній комісії ХМІ лікар М.М. Бокаріус захищає стажроботу на тему **«К микродиагностике у входного кожного пулевого просвета при судебно-медицинском исследовании трупа»**

Рішенням комісії робота була визнана першою зразковою серед всіх захищених раніше робіт

Під час хвороби саме синові Микола Сергійович доручає заміщати себе на кафедрі і в інституті науково-судових експертиз

У 1931 р. М.М. Бокаріус отримує звання професора, а в 1932 р. офіційно призначається виконуючим обов'язків завідуючого кафедрою судової медицини ХМІ

У 1933 р. М.М. Бокаріуса призначено міським судово-медичним інспектором. У 1937 р. вчений видає «Лекції з судової медицини» в 2-х частинах (Ч. 1 – «Процесуальна частина», Ч. 2 – «Асфіксія»)

М.М. Бокаріус веде велику громадську роботу, обирається депутатом Держинської районної Ради депутатів трудящих (1939 р.), членом Вчених рад Наркомату охорони здоров'я УРСР, Державного Центрального НДІ судової медицини Наркомату охорони здоров'я РСФСР, Всесоюзного інституту юридичних наук

Під час Другої світової війни та окупації Харкова М.М. Бокаріус разом з І-м ХМІ знаходився в евакуації в місті Чкалові (нині Оренбург). Бокаріус викладає судову медицину в Чкаловській філії Всесоюзного заочного юридичного інституту. Розпорядженням уряду УРСР він включений до складу державної комісії з розслідування діяльності німецько-фашистських загарбників на окупованій території Харківської та Донецької областей.

В листопаді 1943 р. у Харкові відбувся перший громадський суд над фашистами, на якому озвучено висновки з документів, підготовлених М.М. Бокаріусом.

Від СРСР використовувалися ці документи і на Нюрнберзькому процесі

У 1945 р. М.М. Бокаріус нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, а в післявоєнний час – орденом Леніна – найвищою нагородою СРСР

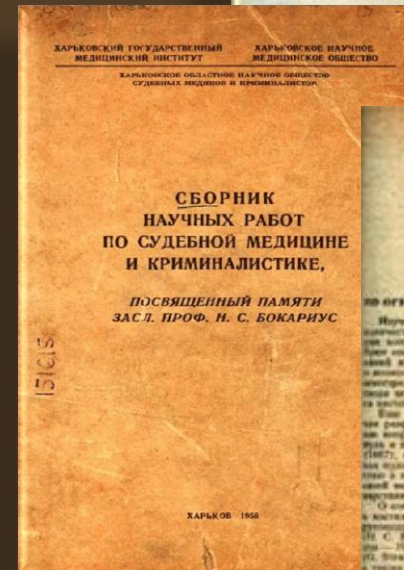
У 1948 р. проф. М.М. Бокаріус заснував Харківське товариство судових медиків і криміналістів і був його беззмінним головою до дня своєї смерті

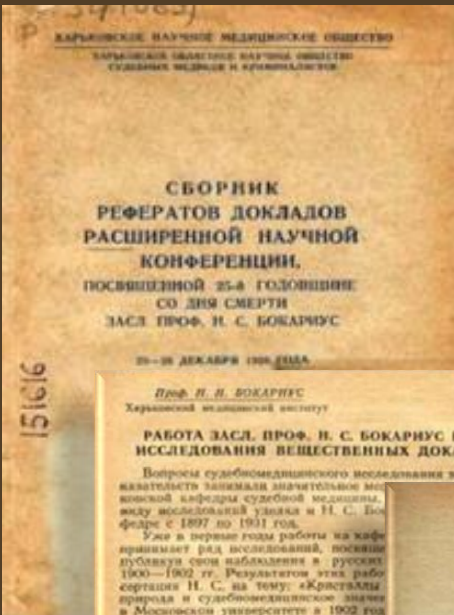
Професор М.М. Бокаріус зробив великий внесок в розробку ряду таких важливих проблем судової медицини і криміналістики, як судово-медична травматологія, трупні явища і давність смерті, ідентифікація об'єктів експертизи

Його творчий доробок складає близько **200** наукових робіт. Під керівництвом М.М. Бокаріуса виконано **30** дисертацій, з яких **4** – докторські

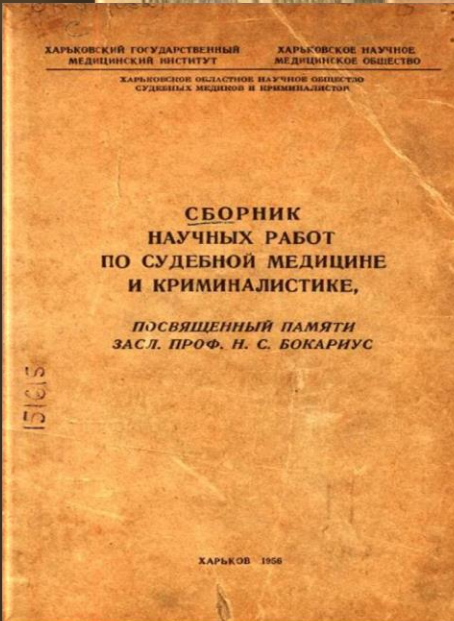
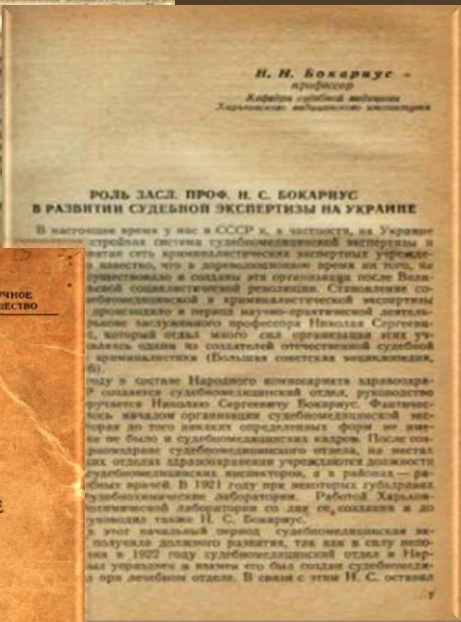
Бокариус Н. Н.
К установлению калибра пуль по огнестрельным повреждениям костей черепа / Н. Н. Бокариус, Б. И. Соколов // Сборник научных работ по судебной медицине и криминалистике, посвященный памяти Засл. проф. Н. С. Бокариус. – Харьков, 1956. – С. 31-40.

*Библиотечка
Харьковского государственного университета,
с которой на протяжении 36 лет (1895-1931)
была неразрывно связана учебная и научная
деятельность Михаила Сергеевича Бокариуса.
26. I. 1957.
Харьков.*

Бокариус Н. Н.
 Работа Засл. Проф. Н. С. Бокариуса в области исследования вещественных доказательств / Н. Н. Бокариус // Сборник рефератов докладов расширенной научной конференции, посвященной 25-й годовщине со дня смерти Засл. Проф. Н. С. Бокариуса 23 декабря 1956 года. – Харьков, 1956. – С. 10-11.

Бокариус Н. Н.
 Роль Засл. проф. Н. С. Бокариуса в развитии судебной экспертизы на Украине / Н. Н. Бокариус // Сборник научных работ по судебной медицине и криминалистике, посвященный памяти Засл. проф. Н. С. Бокариус. – Харьков, 1956. – С. 7-15.

Поряд з активною і плідною діяльністю на кафедрі Микола Миколайович багато років виконував велику педагогічну роботу в навчальних закладах Харкова (Юридичному інституті, Інституті удосконалення лікарів та ін.), працював на посаді республіканського судово-медичного експерта та начальника Харківського обласного бюро судово-медичної експертизи, очолював Харківський НДІ судових експертиз

Також М.М. Бокаріус входив до складу редакційної колегії журналу «Судово-медична експертиза»

Із спогадів Л.Н. Наместникової: «Это был интеллигентный в высоком смысле человек, знавший и любивший, кроме своей специальности литературу, поэзию, музыку, историю. Человек воспитанный, очень общительный, пунктуальный.

Но самое главное – он был просто очень человеческим Человеком»

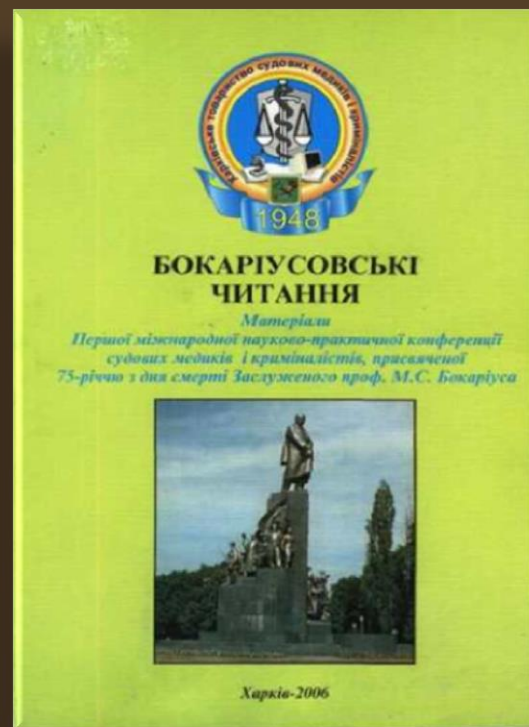
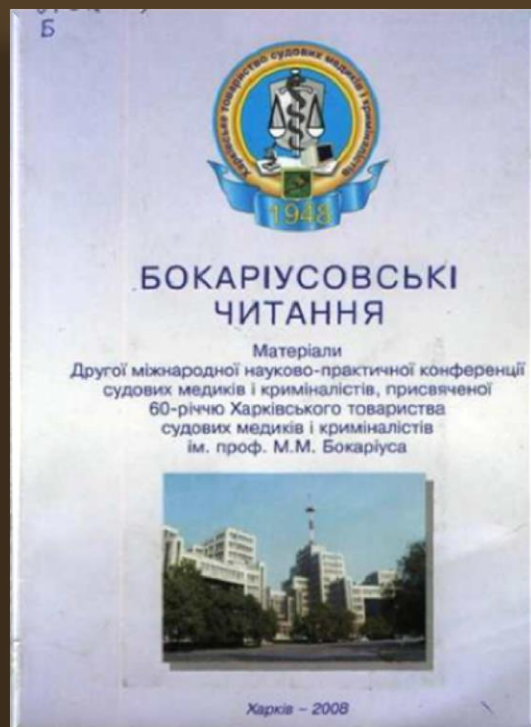
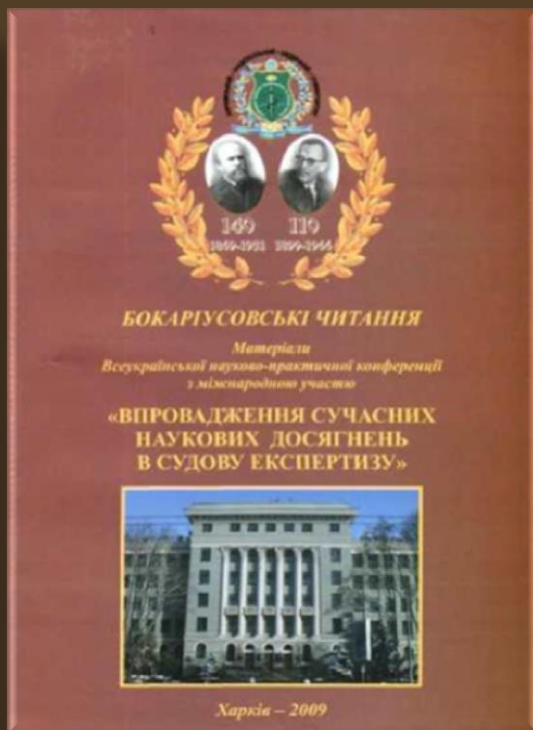
Помер Микола Миколайович Бокаріус 2 листопада 1966 р.

У 2005 р. на фасаді будівлі кафедри судової медицини та основ права і бюро судово-медичної експертизи по вул. Дмитрівській, 16, встановлено меморіальну дошку на честь заслуженого професора М.М. Бокаріуса

Рішенням Президії Харківського медичного товариства 28 травня 2008 р. з нагоди 60-річчя Харківському товариству судових медиків і криміналістів присвоєно почесне ім'я його фундатора – професора Миколи Миколайовича Бокаріуса

Видання «Бокаріусовські читання» – шанування пам'яті, величезної поваги і вдячності судових медиків і криміналістів Вчителю – Заслуженому професору Миколі Сергійовичу Бокаріусу та його синові, спадкоємцю і наступнику його справ – професору Миколі Миколайовичу Бокаріусу

Невтомний трудівник, талановитий педагог, ерудований вчений, активний громадський діяч, чарівна людина – це далеко не всі характерні риси людської особистості, які належать як до батька, так і до сина Бокаріусів. І обидві ці людини є прикладом самовідданого служіння одній з найбільш складних галузей медицини – судової

Стародавній філософ стверджував, що пам'ять про великих людей має для живих не менше значення, ніж їх жива присутність. Хочеться, щоб пам'ять про харків'ян – батька і сина Бокаріусів, які зробили великий внесок у вітчизняну науку судової медицини, жила довго, дозволяючи на їх прикладі виховувати в молодому поколінні гордість за нашу країну і любов до її талановитих людей